ڊاڪٽر حاڪم پرڙو

سنڌي اساسي شاعري- مختصر تعارفي تحقيق
Sindhi Basic/ classical poetry: A brief introductory research

Abstract:

Dr Nabi Bux Khan Baloch had a pretty great knowledge about the Sindhi folk poetry, classical poetry, modern poetry and including prosodic poetry. He had a good study of Arabic, Persian, Urdu and English poetry. He compiled and got published poetic works of some of the poets who had composed their poetry in different languages. He had a keen eye on such early and evolutionary poetry. Apart from that, he was well-aware of Sindhi poetry's evolution and trends, nobody can match him. After a vast study of poetry of other languages of the Sub-continent. Dr Baloch did his research about Sindhi poetry which was known as Classical poetry. He was of the opinion that a genre of classical poetry has made Sindhi poetry's canvas very limited and Sindhi poetry was dependent on other languages. In this context, Dr Nabi Bux realised this, so he used a trend of early poetry. He diverted readers' attention towards Sindhi poetry's originality, evolution, significance and its substance. He used words like classical poetry, Alla Sindhi poetry and Sindhi Asaasi Shairi. He used to insist on assigning high standard to early poetry. In this research paper the word "Asaas" is being discussed in its contextual meaning.

سنڌي شاعريءَ جي سڀني قسمن: لوڪ شاعري، ڪلاسيڪي شاعري، عروضي شاعري ۽ جديد شاعريءَ جي سڀني صنفن ۽ لاڙن جو ادراڪ حاصل ڪندڙ ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ هو. ڪيس عربي، فارسي، اردو ۽ انگريزي شاعريءَ جو مطالعو بہ وسيع هو. انهن زبانن ۾ سنڌ جي جن بہ شاعرن شعر چيو، تن مان ڪيترن جو تہ ڪلام سهيڙي، ترتيب ڏيئي ۽ شايع بہ ڪرايائين. اهڙي سموري ذخيري جي ابتدا ۽ ارتقا تي سندس گهري نظر هئي. ان کان علاوه سنڌي زبان جي شاعريءَ جي ارتقا ۽ لاڙن جي جيڪا ڄاڻ بہ ڊاڪٽر بلوچ کي حاصل هئي، تنهن جو ڪو بيو مثال مشڪل سان ملي سگهي. ننڍي کنڊ جي زبانن جي شاعريءَ جي اڀياس کان پوءِ پاڻ سنڌي شاعريءَ جي ڳوڙهي اڀياس، تحقيقي نتيجن، اهميت ۽ افاديت سبب سنڌي شاعري، جنهن کي

اڪثر ’ڪلاسيڪي شاعري‘ سڏي، جڻ ان جو اعليٰ مقام محدود ڪيو پئي ويو. ان کان سواءِ سنڌي شاعري جڻ ٻين ٻولين جي مرهون منت پئي محسوس ٿي. يقيناً اول ڊاڪٽر بلوچ جهڙي ادبي تاريخ جي محقق ۽ مدبر کي به اهو احساس ٿيو هوندو، جنهنڪري سنڌي شاعريءَ لاءِ اساسي شاعريءَ جي ترڪيب قائم ڪري، پنهنجي شاعريءَ جي اصليت، ارتقا ۽ افاديت ڏانهن ڌيان ڌرڻ جي دعوت ڏيئي، ان جي ماهيت معلوم ڪري، مٿس فخر ڪرڻ جي لائق ٿيڻ جا موقعا ڏنا. پاڻ وقت بوقت ’ڪلاسيڪي شاعري‘، اعليٰ سنڌي شاعري ۽ ’سنڌي اَساسي شاعري‘ جا لفظ به ڪتب آڻي، ان جي مٿاهين مقام جي تعين ڪرڻ طرف راغب ڪيو آهي. انهيءَ پسمنظر ۾ ’اساس‘ لفظ تي لغوي لحاظ کان هڪ نظر ڌرڻ جي ڪوشش ڪجي ٿي.

’اساس‘ عربي، فارسي، هندي، سنسڪرت ۽ پراڪت ٻولين ۾ به مستعمل آهي، پر هر هڪ ٻوليءَ ۾ مختلف تلفظ سبب ان جي املا ۾ جزوي فرق نظر اچي ٿو، البت مفهوم ۽ معنيٰ جدا آهن.

سنڌي زبان ۾ ’ اَساسُ ‘ لفظ عربيءَ مان آيو، جو اسم مذڪر آهي ۽ جمع اٿس اَساسَ. واحد طور ڪم ايندڙ ان لفظ جي معنيٰ آهي بنياد، پاڙ، جڙ، پيڙهه.(1) اهڙيءَ طرح اَساسِي لفظ جو جمع اَساسِي آهي ۽ صفت پڻ. معنيٰ بنيادي /اصولي (2).

سنڌي زبان دنيا جي قديم زبانن ۾ شمار ٿئي ٿي، جيڪا پنهنجي مختلف حيثيتن سان مختلف ملڪن ۽ زبانن سان لاڳاپن سبب مختلف ماخذن ۾ ذڪر هيٺ آيل آهي. سنڌو تهذيب ۽ تمدن جي تاريخ به ڪُهني ۽ قديم آهي، جنهن جون ريتون رسمون، ڌرمي تبدل ۽ تغير، رسم الخط ۽ علم ادب پڻ آڳاٽو آهي. مختلف رسم الخط هئڻ سبب پراڻين پوٿين ۽ پُستڪن جو اڀياس اجا آسان ڪونه ٿيو آهي، جنهن جي حيثيت ۽ اهميت هنڌائي راءِ قائم ڪري سگهجي. انڪري اسان کي سنڌ جي ادبي تاريخ جا آثار ۽ اهڃاڻ جيڪي ۽ جتان ميسر ٿيا، تن تي ڪفايت ڪريون پيا.

سنڌي شاعريءَ جي دستياب ٿيل ذخيري جي فني ۽ معنوي اڀياس کان پوءِ سنڌي زبان جي فطري ماهيت جي سموري جلوه گري، ان جي ارتقائي سفر ۾ جا سيرت ۽ صورت جي سونهن سمائي نروار ٿي آهي، سا تهذيبي ۽ تمدني لحاظ کان بيشڪ ان کي انفرادي حيثيت ۽ مٿاهين مقام تي، دنيا جي اعليٰ شاعريءَ ۾ شامل ٿيڻ جوڳو بڻائي ٿي.

ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ سنڌي شاعريءَ جي تلاش ۽ تحقيق، فني ۽ فڪري ڪمال جي اڀياس ۽ اشاعت لاءِ جيڪي گران قدر خدمتون سرانجام ڏنيون

ڏنيون، تن جي نتيجي ۾ سنڌي ڪلاسيڪي شاعريءَ جي انفراديت کي قائم رکڻ لاءِ 'اساسي شاعريءَ' سان تعبير ڪري، اسان جي يقيني فهم جي استحڪام لاءِ نئين روايت جو شاندار بنياد رکي، سچاڳي آندي.

'اَساسي شاعريءَ' جي اها ترڪيب ڊاڪٽر بلوچ تڏهن کان استعمال ۾ آندي، جڏهن کان پاڻ ان جي ڳولا، تحقيق ۽ ترتيب ۽ اشاعت لاءِ ڪوششون پئي ڪيون اهو عرصو لڳ ڀڳ سن 1950ع کان پوءِ جو آهي. ان کان اڳ پاڻ 1945ع کان 1949ع تائين 'عام سنڌي شاعريءَ' طرف متوجهه رهيو. 'عام سنڌي شاعري' مان سندس مراد اهو سنڌي شعر آهي، جو سنڌ جي عوام ۾ مقبول ۽ مروج آهي.(3)

اَساسي شاعريءَ جو بنيادي مقصد واضح ڪندي ڊاڪٽر بلوچ لکي ٿو ته:

> ”ان جو بنيادي مقصد نبي ڪريم ﷺ پاران ڏنل اسلامي تعليم جي روشنيءَ ۾ ڪائنات جي خالق جي وحدانيت ۾ ڪامل يقين، انسان ذات سان محبت ۽ معاشري ۾ شخصي ڪردار جي اعليٰ قدرن واري فڪر ۽ فهم تي ٻڌل آهي (4).

ڊاڪٽر بلوچ، اَساسي شاعرن ۾ قاضي قادن، شاهه ڪريم، شاهه لطف الله قادري، ميين شاهه عنات رضوي، شاهه عبداللطيف ڀٽائي، صوفي محمد صديق صادق، قنبر علي شاهه ياڏائي، خليفي نبي بخش قاسم، غلام محمد خانزئي جن کي 'رسالي جا ڌڻي' سڏي ٿو. فڪر، معنيٰ ۽ بياني جي لحاظ کان 'شاهه جي رسالي'کي سنڌي اساسي شاعريءَ جي آسمان جو سج سڏيو آهي. انهن کان سواءِ عبدالرحيم گرهوڙي، روحل فقير ۽ حضرت سچل سرمست کان سواءِ جن به شاعرن جا رسالا شايع ٿيل آهن، انهن کي سنڌي اساسي شاعرن ۾ ڳڻي سگهجي ٿو.

نتيجو:

- هن تحقيق ذريعي اهو معلوم ٿي سگهي ٿو ته سنڌي شاعريءَ جي بنياد ۽ ارتقا متعلق ڪيئن تحقيق ڪجي؟ ۽ نتيجن تائين ڪيئن رسائي حاصل ڪجي؟
- هن تحقيق ذريعي ڪلاسيڪي شاعري ۽ اساسي شاعريءَ کي سمجهڻ ۾ مدد ملي سگهي ٿي.
- هن تحقيق ذريعي اَساسي شاعريءَ جي بنيادي مقصد متعلق ڄاڻ حاصل ٿي سگهي ٿي.

- هن تحقيق وسيلي مختلف رسالن ۾ منجهن پيش ٿيل فني جوڙجڪ جي معلومات ملي سگهي ٿي.
- هن تحقيق وسيلي ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ جي، سنڌي شاعريءَ متعلق ڪيل جاکوڙ ۾ حاصلات جا ڪي فڪري پهلو روشن ٿي سگهن ٿا.
- هن تحقيق ذريعي ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ جي، سنڌي شاعريءَ متعلق ڪيل تحقيق، حاصلات ۾ نتيجن جي جاچ حاصل ٿيڻ ۾ اعتراف ڪرڻ جا موقعا فراهم ٿي سگهن ٿا.

ڪي ضروري وضاحتون:

مختلف ٻولين ۾ ٻه اَساس مستعمل آهي. عربي ٻوليءَ ۾ 'اَساس' جي معنيٰ اڳ ۾ پيش ڪئي ويئي آهي، فارسي ٻوليءَ ۾ ٻه اَساس عربيءَ مان آيل آهي، جو فارسي ٻوليءَ جي لغات فيروزي (18ص) ۾ چٽو ڄاڻايل آهي ۾ معنيٰ اٿس: بنياد، جڙ (5)

سنسڪرت ۾ اَساس: مونث آهي ۾ معنيٰ اٿس: ساهه جي بندش، ساهه جي روڪ. 'سامي' جي سلوڪن ۾ آيل: 'مالها ساسَ اَساسَ جي پائي ڳل پوئي' (6)

پراڪرت: آسَاسُ معنيٰ آسيس، ساهي، فرحت، آرام جمع آسَاسَ (7)

حوالا

1. بلوچ نبي بخش خان ڊاڪٽر: 'جامع سنڌي لغات' ج-1، ص 186: سنڌي ادبي بورڊ ڄامشورو 1960ع
2. حوالو ساڳيو
3. بلوچ نبي بخش خان ڊاڪٽر: 'ٻيلائين جا ٻول' ص 3، زيب ادبي مرڪز حيدرآباد: ڇاپو 2: مئي 1970ع.
4. بلوچ نبي بخش خان ڊاڪٽر: 'رسالو غلام محمد خانزئي جو'، ص 2، شاهه عبداللطيف ڀٽ شاهه ثقافتي مرڪز حيدرآباد، 1985ع.
5. منشي گلاب سنگهه ۾ مولوي علي محمد: 'لغات فيروزي': ص 18، منشي گلاب سنگهه اينڊ سنز لاهور: 1912ع.
6. ڏسو حوالو پهريون. ص 186
7. ڏسو حوالو پهريون ص 52.